

Дио први

ФОЧА

Фоча је град на ушћу Теотине у Дрину. Давно је ушла у историју. Под именом Хотча помиње се 1368. године, а од 15. вијека уобичајен назив је Фоча. У средњем вијеку била је транзитна станица и одмораште трговачких каравана који су путовали из Цариграда за Дубровник и обратно.

Фоча је била у саставу српске немањинке државе све до 1376. године – када је припала краљу Твртку Котроманићу. Од краја 14. вијека Горњим Подрињем и Фочом управљају хумске војводе – прво Сандаљ Хранић, а онда херцег Стјепан Вукчић Косача. Херцег Стјепан је господар Фоче све до 1465. године. Тада је заузимају Турци. У периоду од 1470. до 1572. године Фоча је била административно сједиште херцеговачког санцака.

Дуге године под турском управом оставиле су траг на градитељском наслеђу Фоче. Хришћански храмови су порушени или су претворени у џамије, а у великој мјери је измијењена и структура становништва. Сачуван је један врло занимљив и богат подацима извјештај из 1669. године о стању у Турском царству, који потиче од турског путописца Евлије Че-

лебије. Описујући све градове на балканском дијелу Турске царевине он каже: „У Херцеговачком санцаку имају два уредна шехера, једно је Фоча, а друго је Мостар”.

Пред крај турске владавине, Срби у Фочи, 1857. године, подижу нову православну цркву.

Од 1878. године, то јест од уласка Аустроугарске у Босну и Херцеговину, долази до крупних друштвених и економских промјена које су се одразиле на привредни и културни живот. Град добија важан војно-стратешки значај, а његов привредни успон прати снажење грађанске класе. Десетине српских градских породица постају економски врло моћне, посебно у занатству и трговини. Велики број младих Фочака школује се на универзитетима у Бечу, Прагу, Грацу, Кракову... Фоча добија обиљежја модерног града.

Први свјетски рат је Србима донио тешка страдања. Терором, убиствима, интернацијама и прогонима био је угрожен и доведен у питање и сâм биолошки опстанак српског народа у Горњем Подрињу. Период од 1918. до 1941. године био је исувише кратак да би се обновила економска и духовна снага фочанских Срба.

* * *

У познатој пјесми ”Двије су се воде завадиле” пјева се како су завадиле Дрина и Теотина. И заиста, Теотина, иако је до десет пута мања количином воде, може да замути Дрину кад је ова најбистрија. Као да јој на тај начин пркоси. Вриједно је помена да је 1731. године, због провале облака и плитког корита

код обје ријеке, дошло до изливања воде. Те године је поплављено око двјеста кућа, односно квартави Доње поље, Алаца, Чодормахала, Међурјечје, центар града и Табаци. Послије 1896. године нису запамћене веће поплаве. Те године је ниво ријеке био осам метара виши од данашњег нивоа воде.

Фоча – панорама

Већина туриста, путника намјерника, који су долазили у Фочу, користили су се ђемијом (скелом), која је везивала центар града са лијевом обалом, на којој су били воћњаци и ливаде. Пред Други свјетски рат, поред Дрине, испод пристаништа на лијевој обали, власник ђемије је отворио кафану, која је била затвореног типа, за одабране госте. Та кафана је била

као измишљена за вођење дискретних разговора и договора.

На ђемији је обавезно било лонче од пола литра, везано канапом, за захватање воде из ријеке. Вода је била здрава за пиће. Наиме, тада узводно од Фоче није било никакве индустрије, која би загађивала воду, а због шумовитих обала, између којих протиче, Дрину ни сунце не огрије. Зато је та вода била чиста и хладна. Сви, који су користили ђемију, користили су и то лонче да се напију хладне Дрине. Није се нимало разликовала од најбоље изворске воде. Није без разлога у народу увријежена изрека: "Ко се напије хладне Дрине, тај остаје у Фочи, или се у њу опет враћа".

На западној страни града, преко Дрине, налази се брдо Градац, које је цијелом површином под воћњацима и пашњацима. Врх краси Градачка стијена, видљива из сваког дијела града. Са источне стране град је надвисило брдо Теловина, обрасло црногорицом и храстовом шумом. Са јужне стране изнад града надвила се Забрана, брдо са густом црногорицом. Усред те шуме, садницама бијелог бора била су исписана четири оцила у правилном распореду. Из града нису били видљиви, иначе би страдали и борови и они који су их садили. Видљиви су били само из птичије перспективе. И то је био један вид борбе против турске власти.

Град је подијељен у више квартава: Међуријечје, Центар, Горње Поље, Доње Поље, Подмусала, Алаца, Терезлук, Подцрква, Чодормахала и Терезија.

Град је био испресијецан уским улицама (сокацима), које су са стране имале дућане и разне занатске радње. Свака радња је имала “ћепенке”. То су дебеле даске од храстовог или грабовог дрвета, оковане јаким челиком. Служе за затварање радњи, а када се радња отвори, спусте се тако да се може на њих изложити роба за продају, а ко има мало робе, могу послужити за сједење и испијање кафе. Када се с обје стране улице спусте ти “ћепенци”, односно кад су радње с обје стране улице отворене, а то је било сваки дан осим недеље и петка, улица би постајала тијесна за саобраћај.

Најчешћа занатлијска занимања у Фочи била су: сарачи, ковачи, кројачи, обућари, златари, грнчари и др.

Аустроугарска је у Фочи изградили четири комплекса касарни. У сваком комплексу биле су најмање по двије троспратнице дуге до педесет метара. Два комплекса касарни још су у животу (у Горњем и Доњем пољу) и користе се у разне сврхе. Већина објеката које је градила Аустроугарска, служе и данас својој намјени.

Фоча је пред Други свјетски рат, као среско мјесто, имала око шест хиљада становника.

СОКОЛСКО ДРУШТВО У ФОЧИ

У Фочи је између два рата активно радило “Српско соколско друштво”, које је имало лијепу и богату традицију. Ово друштво је окупљало омладину, физички и умно здраве особе, без обзира на вјеру и године старости. Послије Другог свјетског рата преименовано у “Партизан”.

Ово је група чланова “Српског соколског друштва” са својим подмлатком, снимана 1912. године.

